

ÇATIŞMA VE ŞİDDET ORTAMINDA BÜYÜYEN ÇOCUKLAR SORUNU¹

The Problem with Children Growing in the Environment of Confliction and Violence

Rıfat BİLGİN²

ÖZET

Savaş ve çatışmaların en masum kurbanları kuşkusuz çocuklardır. Yüzyıllardır Dünya’da milyonlarca çocuk, savaş, çatışma, ülke içi terör ve şiddet eylemlerinden dolayı mağdur olmaktadır. Savaş ve çatışmaların çocukların yaşamında meydana getirdiği olumsuz sonuçlar arasında, yaralanma ve sakat kalma, öldürülme, işkence ve kötü muameleye maruz kalma, ebeveynlerini ve yakınlarının yaralanması ve ölümü, şiddet (fiziksel, psikolojik, cinsel) mağduru veya faili olma, çocuk asker olarak savaş ve çatışmalarda kullanılma, zorunlu göçe tabi olma, göç edilen yerlerde ötekileştirilme, dışlanma, aşırı politik ve milliyetçi eğilimler edinme, hastalık, yoksulluk ve yetersiz beslenme sayılabilir.

Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaklaşık 30 yıldır PKK örgütü mensuplarıyla güvenlik güçleri arasında devam eden “düşük yoğunluklu savaş veya çatışmalardan da en çok etkilenen çocuklar olmuştur. Bu çalışmada, çatışmalı süreçte hakları ellerinden alınmış, çeşitli mağduriyetler yaşamış ve çeşitli örgütler tarafından istismar edilmiş çok sayıda çocuk grubu kategorize edilerek “Kürt Sorunu” bağlamında ortaya çıkan toplumsal problemlerin yansımaları ve söz konusu sürecin çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmayla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki çocuk problemleri konusunda devlet kurumlarının, toplumun, yerel ve ulusal unsurların, sivil toplum kuruluşlarının ve akademisyenlerin duyarlılığının artırılması da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kürt sorunu, Çocuk askerler, Zorunlu göç, Terör ve şiddet ortamı, Çocuk mağduriyeti.

ABSTRACT

Doubtlessly the most innocent victims of war and confliction are children. For centuries, millions of children all over the world are suffered due to war, confliction, in-country terror, and acts of violence. Among the negative results the wars and conflictions generated in the life of children, injuring and becoming permanently disabled, being killed, exposing to torture and maltreatment, injuring and death of the parents and relations, becoming victim and actor of violence (physical, psychological, and sexual), being exploited in wars and conflictions, subjecting to the forced migration, being marginalized in the migrated places, being alienated, acquiring the tendencies that are excessively politic and nationalist, disease, poverty, and poor nutrition can be counted.

In the East and Southeast Anatolian Region of Turkey, those most influenced from “low intensified war or confliction” continuing between the members of PKK organization and security forces for 30 years have been children. In this study, categorizing a number of children group, whose rights were seized in process with confliction, that experienced various victimhood, and exploited by a variety of organizations, the reflections of social problems emerging in the context of “Kurdish Problem” and the effects of process under consideration on children were discussed. With this study, it was aimed to increase the sensitivity of governmental agencies, society, local, and national elements, nongovernmental organizations, and academics.

Keywords: Kurdish problem, Child soldier, Forced migration, Environment for terror and violence, Child victimhood

¹ Bu çalışma, 04-05 Mayıs 2013 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen, Uluslararası Çocuk ve Mahrumiyetler Sempozyumu’nda “Doğu ve Güneydoğu’da Çocuk Olmak” adı ile sunulan bildirinin makale haline getirilmiş biçimidir.

² Yrd.Doç. Dr. Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, rifatbilgin@gmail.com

1.GİRİŞ

Bariş zamanında çocuklar babalarını, savaş zamanında babalar çocuklarını toprağa verirler.

John Ronald Reuel Tolkien

Sosyal bilimcilere göre çocukluk, yaşamın temel bir aşamasını teşkil etmekte ve etkisi tüm yaşam boyu devam etmektedir. Uluslararası Çocuk Hakları Konvansiyonu (International Convention for the Right of the Child, ICRC) çocuğu, 18 yaşını doldurmamış, hakları olan bir birey olarak tanımlamakta ve tanım kapsamına gençleri de almaktadır. Genellikle çocuk, kendisine bakılan, korunup kollanan, edilgin bir varlık olarak kabul edilir. Halbuki çocuklar bir yandan kendi gelişimlerini gerçekleştirirken aynı zamanda varlıklarıyla ailelerinin, toplumun ve ülkenin büyüyüp kalkınmasına da katkı sağlayan, toplumda etkin rol oynayan önemli bir kesimi oluşturur (Topçu, 2009:15). Bu nedenle çocuklar; bireysel geçmişlerine, duygularına ve görüşlerine saygı duyulması gereken, yetenekli ve üretken bir toplumsal gruptur (Ennew, 2003:5).

Çocukluk dönemi bireylerin yaşam sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Çocukluk; gençliği ve yetişkinliği biçimlendiren bir dönem olarak da değerlendirilmektedir. Çünkü çocukluk, aile içindeki ve dışındaki ilişkilerimizi yönlendiren, sevgi ve nefretin oluştuğu, meslek seçiminin belirlendiği, çevremizdeki insanlar ve kendimiz hakkında kararların verildiği bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle, suça itilen, yasadışı olaylara karışan veya istismar edilen çocukların, büyük çoğunluğunun geçmişlerine bakıldığında acı izler olduğu görülecektir.

Dünya'nın pek çok yerinde ve Türkiye'de çocukların, 21. yüzyıla yakışır bir şekilde sağlık, eğitim, sosyal ve hukuksal alanlarda çağın gerektirdiği haklara sahip olmadıkları görölmektedir. Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde çocukların sömürölmeleri, silahlı çatışmalarda kullanılmaları, savaşlarda mağdur olmaları, uyuturucu madde kullanmaları, çeşitli şekillerde istismar³ edilmeleri (fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik) ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde (worst forms of child labour⁴ kullanılmaları gibi çok sayıda mağduriyetler yaşanmaktadır. Bu nedenle çocukların yaşadıkları sorunlar, günümüzde küresel bir nitelik kazanmıştır (Bilgin, 2008:10-11).

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaklaşık 30 yıldır yaşanan şiddet ve terör ortamı nedeniyle oluşmuş olan, faili meçhul cinayetler, insan kaçırmalar, gözaltında kayıplar, zorunlu göçler, insan haklarına aykırı eylemler ve uygulamalarda bulunma (kötü muamele, işkence, hakaret), zorla koruculaştırma veya koruculuğu kabul edenlere yapılan baskılar, zorla çocuk-geç ve yetişkinleri dağa çıkarma veya çıkartma, vergi adı altında zorla para alma, çeşitli grupların-örgütlerin-kurumların farklı yöntemler ve tehditlerle bireyleri muhbirleştirme çabaları, yakılan-boşaltılan-terk etmeye zorlanan yerleşim alanları, zorla göç ettirilen yerlerde geride bırakılan, bağlar-bahçeler-tarlalar-aile mezarlıkları ve göç edilen yeni yerleşim yerlerinde yaşanan ötekileştirme-dışlanma-işte istihdam etmeme-yoksulluk-sefalet-kente uyum sağlamama-dil bilme-me, eğitimsizlik, aşırı politize olma gibi pek çok sorun, beraberinde çok sayıda mağdur aile ve çocuk bırakmıştır. Bu sorunlar kimi zaman devlet adına, kimi zamanda PKK ve Hizbullah örgütleri adına hareket edenler tarafından meydana getirilmiştir. Bölgede yaşanan terör ve şiddet ortamının ortaya çıkardığı mağdur çocuk grupları şu şekilde kategorize edilebilir:

³ 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1999 tarihli Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Yasaklanmasına ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme uyarınca ekonomik sömürü (çocuğun eğitimi açısından tehlikeli ya da engelleyici, sağlığına, fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da sosyal gelişimine zarar verici her türlü iç), cinsel sömürü (cinsel istismar, fuhuş, çocuk pornografisi) ve çocukların kaçırlması, satılması, organ ticareti gibi unsurlar çocuklara yönelik sömürü veya istismar konuları olarak kabul edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009:9).

⁴ Kölelik veya kölelik benzeri bütün uygulama biçimleri (çocukların satılması ve çocuk ticareti, borçlandırma, serflik, zorla veya zorunlu çalışma, silahlı çatışmalarda çocukların zorla veya zorunlu olarak kullanılması); fuhuş, pornografik yapımlar veya performanslar için çocukların temin edilmesi veya sunulması; ilgili uluslararası antlaşmalarda da ifade edildiği şekilde, özellikle uyuturucu üretimi ve ticareti amacıyla, yasadışı faaliyetler için çocukların temin edilmesi veya sunulması veya için doğası veya gerçekleştiği koşullar yüzünden çocuğun sağlığı, güvenliği veya ahlakına zarar vermesi ihtimali bulunan ve çocuklar için tehlikeler olarak kabul edilen işleri ifade etmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009:9).

1. Zorunlu göç mağduru çocuklar,
2. Sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocuklar,
3. Çeşitli illegal gruplar tarafından illegal madde satmada kullanılan ve madde kullandırılan/ kullanan çocuklar,
4. Cinsel yönden istismar edilen veya fuhuş yapan-yaptırılan çocuklar,
5. PKK tarafından kandırılarak, politize edilerek, çeşitli baskı ve şiddet uygulanarak dağa kaçırılan çocuklar,
6. 1990'lı yıllarda devletin veya devlet içindeki bazı illegal yapılanmaların baskı ve şiddet uygulamaları ve insan hakları ihlalleri sonucu PKK örgütüne katılan çocuklar,
7. Hizbullah tarafından şiddet eylemlerinde kullanılan çocuklar,
8. Çeşitli hırsızlık çeteleri tarafından baskı, şiddet (fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik) uygulanarak, kiralama ve kaçırma yöntemleriyle hırsızlık, kapkaç, yankesicilik yaptırılarak suça itilen çocuklar,
9. Siyasi olaylara karışan veya yönlendirilerek politize edilen (taş atan) çocuklar,
10. Yoksulluk, yoksunluk, kötü beslenme ve barınma, kötü çevrede ikamet etme, yetersiz eğitim ve sağlık hizmeti alma gibi imkânsızlıklar içerisinde yaşayan sefalet çocukları,
11. Mevsimlik tarım işçisi çocuklar,
12. Babasız veya annesiz büyüyen (ebeveynini veya ebeveynlerini PKK örgütüne katılma, faili meçhul cinayetler, gözaltında kayıplar, korucu, asker veya polis gibi güvenlik görevlisi olma sonucu kaybetmiş) çocuklar,
13. İntihar eden veya kendini yakan çocuklar,
14. Bölgede görev yapan güvenlik görevlisi veya devlet memuru ebeveynleri tarafından sürekli uyarılarak korku içinde büyüyen çocuklar,
15. Şiddet ortamında silahlı kişilerle yaşamak zorunda kalan asker, polis ve korucu çocukları,
16. Bölge illerinde yaşanan terör ve şiddet ortamından aileleriyle birlikte Türkiye'nin başka illerine göç etmek zorunda kalan ve buralarda etnik kimliğini gizleyen çocuklar,
17. Türkiye'nin başka illerine göç etmek zorunda kalan, etnik kimlik ve düşünce farklılığından dolayı yeni yerleşilen alanda ötekileştirilen, terörist olarak damgalanan, dışlanan çocuklar,

Bu çalışmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan çocuk mağduriyet türleri yukarıdaki gibi kategorize etmekte, ancak sadece zorunlu göç ve illegal örgütler tarafından kullanılma gibi çocuk mağduriyetleri ele alınıp değerlendirilecektir. Yaklaşık 30 yıldır devam eden terör ve şiddet ortamı bölgede çocuk mağduriyetini arttırdığı biliyoruz. Ancak, bu konu ile ilgili bölge gelinini değerlendirebilecek istatistikî veriler elimizde mevcut değildir. Bu çalışma, uzun yıllar bölgede yapılan gözlemlere, literatür incelenmesine ve daha önce bölgenin çeşitli illerinde yapılan çocuk sosyoloji araştırmalarına dayanmaktadır. Ayrıca bu makale kategorize edilen mağdur çocuk gruplarıyla ilgili ileride yapılacak çalışmalara da ışık tutması hedeflenmektedir.

2. KÜRT SORUNU İLE BAĞLANTILI OLARAK ORTAYA ÇIKAN ÇOCUK MAĞDURİYETİ

Toplumsal bir sorunu doğru değerlendirebilmek için doğru bilimsel bilgiye, empatiye, vicdana, önyargılı ve etnosantrist olmayan tutumlara ve ihtiyaç vardır. Farklı bir kültüre, yaşam tarzına ve davranış kalıplarına sahip toplulukları eleştirmek yerine onları doğru anlamak, algılamak ve değerlendirmek sahip olunan erdem ve bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir.

Bauman'ın "sosyolojik düşünmek" kavramı burada ifade edilen düşünceleri desteklemektedir. Bauman'a göre "sosyolojik düşünmek" çevremizdeki insanları, onların hasletlerini, düşüncelerini, kaygılarını ve acılarını biraz daha iyi anlamamızı amaçlamaktadır. Böylece "biz", "öteki"ndekinin insani yönü daha iyi görür ve kendilerinin tercih ettiği hayat tarzını seçme ve uygulama, kendi hayat projelerini belirleme, kendilerini tanımlama ve hepsinden önemlisi onurlarını koruma haklarına daha fazla saygı gösteririz. Sonuç olarak sosyolojik düşünme, karşılıklı anlayışı, saygıyı, acılara birlikte göğüs germeyi, zorluklar karşısında birlikte mücadele etmeyi, direnmeyi ve dayanışmayı güçlendirebilir (Bauman, 2010:26).

Yıllardır çok büyük acılara neden olan “Kürt Sorunu”nu tüm gerçekliği ile kavramak için Türkiye’de olayları ve konuyu bütünüyle tarif etmek, Bauman’ın ifadesiyle öteki ile doğru iletişim kurmak, ötekinin kaygılarını, acılarını, hasletlerini anlamak ve kabul etmekle gerçekleşebilir. Bu nedenle Türkiye’de “Kürt Sorunu”nu doğru tarif etmek için günümüzden bir asır geriye gitmek, sorunu oluşturan resmin bütünü ve inceleme altındaki özneyi anlamlandıracak tüm unsurları görmek gerekir. Çünkü sorunu doğru tanımlamak, sorunun çözümünü kolaylaştırıcaktır. Sorunu doğru bir şekilde tanımlayamadığımızda, çözüm olarak ortaya atılan düşünce ve eylemler, muğlak ve palyatif olmaktan öteye gidemeyecektir.

Osmanlı Döneminde Anadolu toprakları çok etnisiteli, çok dinli ve çok mezhepli mozaik bir ülke görünümündeydi. Ulus devlet bilinci 19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da, 20. Yüzyıl’da ise tüm dünyada egemen siyasi düşünce tarzı olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin yıkılışına kadar bu yeni paradigmadan tümüyle etkilenmiş olduğu söylenemez. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, varlığını Türk ulus etnisitesi ve katı seküler laiklik olmak üzere iki temel argümana dayandırmıştır. Bu argümana sahip iktidar, Türk etnisitesinden sonra ülkedeki en büyük sayısal çoğunluğu oluşturan Kürtlere karşı inkâr, yok sayma politikaları uygularken; bazı din ve mezheplerle ilintili insanlara karşı da katı seküler bir laik yaşam tarzını kabul ettirme politikaları uygulamıştır. Böylece iktidar ve devlet bürokrasisi halkın geniş kesimleriyle sürekli problemler yaşamış, bu düşünce ve eylem tarzı da demokrasinin gelişimini engellemiştir. Kürt sorununun demokratik bir çerçevede çözüme kavuşturulamamış olmasından dolayı, yaklaşık 30 yıldır Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör, şiddet ve çatışma ortamı bir kısır döngü haline gelmiştir. Bu nedenle Türkiye’de “Kürt Sorunu” imparatorluk çağının bitmesi ve ulus devlet mantığının hâkim hale gelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bölgede süren bu fiili durum çok sonraları ‘düşük yoğunluklu çatışma veya savaş’ olarak kabul görmeye başlamıştır. Hâlbuki PKK’nın 1984 Eruh baskınından bugüne kadar, Avrupa’nın en büyük, Dünya’nın altıncı büyük ordusuna sahip olan Türkiye, 20 bin civarındaki PKK üyesini etkisiz hale getirmek için 300 bin askerini ve 67 bin korucuyu seferber etmiştir. 14 ilde 1987-2002 arasında “Olağanüstü Hal” (OHAL) ve sıkıyönetim uygulanmıştır. Bunlar tam 57 kez uzatılmıştır. 24 kez sınır ötesi operasyon yapılmıştır. Resmî rakamlara göre 14 yılda 96 milyar dolar harcanmıştır. Bazıları bu rakamın aslında 400 milyar dolar olduğunu söylemektedir. Resmî rakamlara göre Türk tarafından asker-sivil 10 bini aşkın kişi hayatını kaybetmiştir, bir o kadarı da yaralanmış ve sakat kalmıştır. PKK mensubu ya da yandaşı 25 bini aşkın kişi etkisiz hale getirilmiştir (Hür, 2008). TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından hazırlanan “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu”nda Türkiye’de son 30 yılda terör nedeniyle meydana gelen can kayıplarına ait sayısal verilere göre şehit sayısı 7.918, sivil can kaybı sayısı 5.557 ve ölü ele geçirilen PKK mensubu sayısı ise 22.101 olarak belirtilmektedir. Bu can kayıplarına PKK’nın örgüt içi infazları, terör örgütlerinin birbirlerinin elemanlarına karşı gerçekleştirdikleri öldürme eylemleri, terör kaynaklı faili meçhuller dâhil edilmemiştir. Bölgede 1984-2012 tarihleri arasında yaşanan terör ve şiddet ortamı nedeniyle toplam 35.576 kişinin yaşamını kaybettiği belirtilmektedir (TBMM, 2013:78-311).

Bu sonuçlara ek olarak 1990’lı yıllarda yoğunlaşan ve sayıları on binleri aşan faili meçhul cinayetler, kaybolmalar, adam kaçırmalar, PKK- Hizbullah, Hizbullah ve diğer dini gruplar arasında yaşanan çatışmalar da çocuklar için çok sayıda mağduriyeti ve mahrumiyeti beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamın getirdiği kayıplar ve ölümleri bizatihi kendi ailesinde veya yakın çevresinde yaşayan çocukların ruh dünyasında tahribat, öfke, örselenme, şiddet, katı ideolojik değerlere sahip olma, ötekileştirme, empati kurmada isteksizlik, ani tepkisellik, sürekli mağdur olduğunu ifade etme ihtiyacı, bir şeyler üretme ve çalışmaya karşı lakayt davranma, kolayca yalan söyleme, kendisinden farklı insanlardan hoşlanmama veya onlara şüpheyle bakma eğilimi, başka düşünce sahiplerine karşı hoşgörüsüzlük ve aşırı milliyetçi düşüncelere sahip olmayı beraberinde getirmektedir. Şiddet ikliminde yetişen bu dönemin çocukları bugün ebeveyn olmuşlardır. Bu ebeveynler yaşadıklarının bazen bir kısmını, bazen de daha fazlasını miras olarak çocuklarına

bırakabilmektedirler. Çocuklar çevrelerindeki olaylardan, yakınlarının yaşadığı mutluluk ve üzüntülerden daha fazla etkilenmektedirler.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan şiddet eylemleri, terör, zorunlu göç ve faili meçhul cinayetler çoğunlukla doğru bir şekilde tanımlanamamıştır. Bu durumun nedeni ise topluma sunulan sınırlandırılmış bilgi, tecrübesizlik, yeterince empati kuramama, ötekileştirme ve tek tipçi eğitim sistemi kaynak olarak gösterilebilir. En önemli faktörlerden biri de Türkiye'deki mevcut eğitim sisteminin farklı dil, din, inanç ve kültürleri dışlayan, yasaklayan ve onları yok sayan nasyonalist bir zihniyetle kurgulanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, "farklı" ve "diğerlerini" dışlayıcıdır. Dolayısıyla bu değerler dizisi çerçevesinde hareket eden kişilerin kolaylıkla farklı olanları, "ötekileştirme", "dışlama", "tıksınç bulma" ve hatta gerekirse "farklılıkları ortadan kaldırmayı haklı ve gerekli görme" anlayışına sahip olmalarına da zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda, Türkiye'de uzun bir süredir devam eden otoriter, dışlayıcı, tek tipçi eğitim anlayışı nedeniyle de insanlar farklı kültürlere karşı mesafeli yaklaşmaktadırlar.

Kürtlere karşı inkâr politikaları, insan hakları ihlalleri, zorunlu göç, faili meçhul cinayetler ve baskıcı uygulamalar, PKK'ya katılımı artırmakta, belli bir düzeyde bölge halkının gözünde PKK'nın meşrulaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bugün "Kürt Sorunu" olarak da değerlendirilen, bu sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla açılım, mili birlik ve kardeşlik projesi ve çözüm süreci adı altında çeşitli demokratikleşme paketleri hazırlanmaktadır. Böylece PKK örgütünün silahtan ve şiddetten arındırılması ve bölge insanının ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarının demokratikleşme hamleleriyle çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bir asırlık "Kürt inkârı" Türkiye'de büyük acılara, travmalara (örseleme), insani, sosyal ve ekonomik kayıplara mal olmuştur.

Türkiye'de ve dünyanın farklı yerlerinde, yaşanan terör eylemleri nedeniyle çocuklar fiziksel, ruhsal ve ahlaki yönden ileri derecede örselemektedirler. Çocukların fiziksel, ruhsal ve bilişsel donanımlarının yetersizliği; ebeveynlerinin onlara de yol gösterme, koruma, yatıştırma, yaşanan olumsuz olaylarla baş etme yönünden yetersiz ve çaresiz kalmaları nedeniyle; çocuklar yoğun bir korku, güçsüzlük ve ne yapacağını bilememe duygularını yaşayabilmektedirler. Ayrıca terör ve baskı altında yaşamak zorunda kalmak, çocuklarda kendini savunma, kendini aktarma ve haksızlıklar karşısında direnebilme gibi benlik işlevlerinin gelişmemesine de neden olmaktadır. Böylece bu çocuklarda vazgeçme, kendini edilgin bir biçimde şiddet eylemine teslim etme bir savunma mekanizması olarak gelişebilmekte, edilgin, ürkek, bağımlı, istismara açık ve silik özellikler sergileyebilmektedirler. Bununla beraber çocukluğunda ezilmiş, şiddeti, terörün acımasızlığını yaşayan çocuklar yetişkin birey olduklarında şiddet ve baskıyı bir çeşit toplumsal zorunluluk veya kanıksanmış bir yaşam tarzı olarak görebilmektedirler. Çocuklar ve gençler bir ilişki biçimi veya bir varoluş göstergesi olarak şiddeti benimsediklerinde; yok etmeyi, kavgayı, savaşı, öfkeyi ve yıkıcılığı seçmekte, böylece yaptıkları şiddet ve neden oldukları kıyım oranında kendilerini saygın, yetkin ve güçlü görmektedirler (Gökler, 2001:67-68).

3. TERÖR VE ŞİDDET ORTAMININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Dünyadaki Duruma Genel Bir Bakış

Çocukların silahlı çatışmalardan korunmasıyla ilgili olarak 1996 yılında yayımlanan Graça Machel'in raporu⁵, uluslararası toplumun ilgisini bu konu üzerine yoğunlaştırmıştır. BM Genel Sekreteri çocukların çatışmanın her aşamasında korunması, haklarının gözetilmesi ve esenliklerinin sağlanması konularıyla ilgilenmek üzere Özel Temsilci atamış ve Güvenlik Konseyi'nden de bu konuyla ilgili bilgiler istemiştir. 1999 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 174 üyesinin oy birliği ile benimsenen "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi", çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmasını, silâh altına alınmalarını yasal açıdan ortadan kaldırılması gereken bir tür çocuk işçiliği olarak tanımlamıştır. Bu sözleşme ile ilk kez çocukların silâh altına

⁵ Graça Machel . (1996), The Impact of Armed Conflict on Children, A/51/306.Add.1, [English] www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf. (Erişim Tarihi:14.08.2013)

alınma ve silahlı çatışmalarda kullanılma yaşı asgari 18 olarak belirlenmiştir. BM Genel Kurulu 25 Mayıs 2000 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İsteğe Bağlı Protokolü ile çocukların silahlı çatışmalarda yer alma yaşını asgari 15'ten 18'e çıkarmış, 18 yaşından küçüklerin silâhına alınmalarını yasaklamıştır (UNICEF, 2004:47). Ayrıca 2002 Temmuzunda Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesiyle 15 yaşın altındaki çocukların askere alınması, silahlandırılması veya çatışmalarda kullanılması "savaş suçu" olarak kabul edilmiştir (UNICEF, 2004:51). Böylece günümüzde çocukların asker olarak kullanılmaması gerektiği konusunda bir mutabakata varılmıştır.

Çocuklar, kolay elde edilebilmeleri, yaşananları bir oyun olarak görmeleri, ucuz ve itaatkâr olmalarından dolayı savaş ve çatışmalarda çokça tercih edilen savaşçılar olarak bilinmektedir. Çocuklar, yetişkinlere göre daha sorgusuz-sualsiz itaat etmeye koşullanabilmektedirler. Dünyada fiilen silahlı çatışmaların içerisinde yer alan çocukların sayısı hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak, bu sayının yüz binlere ulaşmış olma ihtimali üzerinde durulmaktadır. Çocuklar çoğu zaman gönüllü bir şekilde bazen de zorla kaçırılarak silâhına alınmaktadırlar. Silah teknolojisindeki gelişmeler sonucu 10 yaşındaki çocukların bile silah kullanmaları mümkün olabilmektedir. Silâhındaki çocuklar sadece savaş, çatışma ve eylemlerde yer almamaktadırlar. Aynı zamanda çocuklar cinsel köleliğe zorlanmakta, getir-götür, açlıklar gibi basit işlerde ve casusluk gibi hassas işlerde kullanılabilmektedirler. Çocukların zorla veya gönüllü olarak, yoksulluk ve açlıktan kurtulma ya da belirli bir davaya hizmet etme amacıyla da olsa silahlandırılmaları çocukların çocukluğunu yitirmesine neden olmaktadır (UNICEF, 2004:43-44).

Çocuklar silahlandırıldığında çocuğun en temel ve vazgeçilmez hakkı olan bireysel hayat hakkı ve aile hayatı zarar görmektedir. Çünkü, savaş veya çatışmalarda çocukların bu en temel haklarına saygı duyulmamaktadır. Savaş ve çatışmalar yüzünden çocuklar ve aileleri, saldırılardan kaçmak ve daha güvenli alanlara gitmek için evlerini, yaşam alanlarını, dost ve akrabalarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Dünya'da 1990'lı yıllarda gerçekleşen silahlı çatışmalar ve insan hakları ihlalleri nedeniyle 20 milyon çocuk evlerini terk etmek zorunda kalmış, 300 000 çocuk asker olarak kullanılmış ve 2 milyondan fazla çocuk da silahlı çatışmalar sonucu öldürülmüştür (Graça:2001:1-2).

Soğuk savaş döneminin (1947-1991) sona ermesinden 2005 yılına kadar dünyanın 48 yerinde, 59 önemli silahlı çatışma meydana gelmiş, bu çatışmaların sadece ikisinde iki ülke arasında savaş söz konusu olmuştur. Bu sonuçlar Dünya'da, etnik temelli veya yerel nitelikli ülke içi düşmanlıklara dayalı çatışmaların büyük ölçüde yaygınlaşmış olduğunu göstermektedir. 1990 yılından bu yana meydana gelen silahlı çatışmalarda ölenlerin %90'ı sivil kişilerden ve bu kişilerin de %80'inin kadınlar ve çocuklardan oluştuğu tahmin edilmektedir (UNICEF, 2004:40).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde açıkça belirtildiği gibi "çocuğun kişiliği aile ortamında, mutluluk, sevgi ve anlayış havası içinde tam ve uyumlu olarak gelişebilir". Bu sözleşmenin hiçbir yerinde savaşın veya çatışmanın bu gelişime katkı sağladığı öne sürülmemektedir. Savaş ve çatışmaların çocuklar için ne denli kötü sonuçlarının olduğu açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. (Plunkett ve Southall, 1998:72).

Çocuklar kendilerinin başlatmadığı hatta anlamlandıramadıkları savaş ve çatışmaların en acımasız en ölümcül etkilerini yaşarlar. Çocuklar, savaş ve çatışmalar yüzünden zorunlu olarak evlerini terk etmek, vahşete tanık olmak, tecavüze uğramak, ölmek, yaralanmak, sakat kalmak, savaş suçları işlemek durumunda kalabilmekte ve çocukluk dönemlerini acı bir şekilde ziyan etmektedirler (UNICEF, 2004: 39). Savaş ve çatışmaların hüküm sürdüğü yerlerde, çocuklar "masum, korunmaya değer, yetişkinlerin sorumluluklarından uzak ve sevimli" varlıklar değil; öldürmesi veya öldürülmesi gereken rakip düşman askerler olarak görülmektedir (Turanlı, 2005:58). Savaş ortamının meydana getirdiği dehşet ve korku yetişkinlerden daha çok çocuklar için hırpalayıcı olmaktadır. Böylece savaş ve çatışmaların çocuklar üzerinde oluşturduğu bedensel ve psikolojik tahribatı iyileştirmek, çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Nihayetinde, çocukların binlercesi yaşamları boyunca savaşın ve çatışmaların üzerlerinde bıraktığı olumsuz etkilerin acı

izlerini taşıyacak ve bunların ruhsal dünyalarında oluşturduğu kin, nefret ve öç alma duygusu onları yeniden çatışmaların içine çekecektir. Böylesi bir ortamda çocukların ruhsal ve bedensel sağlıklarını korumak oldukça zor olacaktır. Çatışmalar sonucunda çocuklar çok küçük yaşlarda anlam veremedikleri bir yıkımla yüzleşmek zorunda kalacaklar ve sevdiklerini kaybetmenin acısını hiçbir zaman unutmayacaklardır (Sunal, 2009:4). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan faili meçhul cinayetler, kaçırılmalar ve dağda çatışmalar sonucu ölenlerin büyük bir kısmına ait mezarın bulunmaması, çocuk için derin ve sürekli tekrarlanan bir acıya dönüşebilmektedir.

Ülke içi çatışmalar, gelişmekte olan ülkelerde kısır döngüye neden olmaktadır. Bu ülkelerde yoksulluk, umutsuzluk, korku ve mevcut kaynaklar için amansız mücadele, çatışmaları körüklemektedir. Çatışmalar ise yoksulluğu, umutsuzluğu ve korkuyu daha da derinleştirmektedir. Son 15 yılda Dünya'nın en yoksul 20 ülkesinin 16'sında, şiddetli iç çatışmalar veya savaşlar yaşanmıştır. Genel olarak ülke içi çatışmalar, ekonomik ve sosyal gelişmelere engel olmakta, yoksulluğun bir kuşaktan diğer kuşaklara sürüp gitmesine neden olmaktadır (UNICEF, 2004:40). Bununla beraber çatışmalar sonucu meydana gelen vahşet ve sivil ölümler, öfke ve kinin kalıcılaşmasına, çatışan halklar arasında derin yaralar açılmasına ve bitmez tükenmez düşmanlıklara yol açmaktadır (Sunal, 2009:4).

Çocuklar çatışmalardan sağ kurtulsalar bile; yakınlarını yitirme, sakat kalma, şiddet ve tecavüze maruz kalma, evlerinden, köylerinden ve yaşam alanlarından olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Aynı zamanda yoksulluk ve yakınlarını yitirmenin getirdiği derin duygusal yaralar sonucu psiko-sosyal travmalar yaşaya bilmektedirler (UNICEF, 2004:41).

3.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Şiddet Ortamının Çocuklar Üzerinde Ortaya Çıkardığı Etkiler

3.2.1. Çatışma Ortamındaki Çocuk Mağduriyetinin Sosyal Boyutu: Yerinden Edilmeler ve Bunun Oluşturduğu Problemler

Türkiye'de iç göç sorunu 1950'li yıllarda, tarımda makineleşme, sanayileşme hamleleri, demokratikleşme ve çok partili hayata geçiş ile birlikte yaşanan, Türkiye'nin hızlı toplumsal dönüşüm sürecine girmesiyle ortaya çıkan önemli sosyolojik olgularından biridir. 1980 sonrasında iktisadi ve siyasi nedenlere bağlı olarak yaşanmaya başlayan göç süreci ise, günümüz kent yoksulluğu ve sokakta çalışan çocuklar sorununun ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Gün, 2010: 77). Özellikle 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde çok sayıda insan, terör ve şiddet olayları nedeniyle, buldukları kırsal yerleşim alanlarından öncelikle bölgenin kentsel alanlarına ya da ülkenin büyük kentlerine (İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa vd.) göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu zorunlu göç olgusu, köy/mezra boşaltma veya yakma uygulamalarından veya sistematik asker-korucu-PKK baskısından, çatışma koşullarının yaşamı imkânsız kılmasından, gıda ambargosu ve sosyo-ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan bir hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu göç olgusunu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tarihsel, siyasi, etnik ve toplumsal özelliklerinden, 1984'ten beri süren çatışmalı ortamdan ve Kürt sorunundan bağımsız olarak düşünemeyiz (Aker vd., 2006. 4). 1980 sonrası yaşanan göç süreci, sadece "zorunlu göç" ya da "Kürt göçü" değil; özünde "zorunlu Kürt göçü"dür. Yapılacak araştırmaların doğru tasarlanması, sorunun doğru isimlendirilmesi ve olayların doğru değerlendirilmesi ve sorunlara doğru çözümler sunulabilmesi için önemlidir (Gün: 2012:1)⁶.

Zorunlu göçün temel nedeni, devletin güvenlik birimlerinin terörle mücadele gereğince, kırsal yerleşim yerlerinin boşaltılmasını ve buralardaki nüfusun birkaç yerleşim yerinde toplanmasını istemesidir. Böylece, PKK ile mücadelede askeri bir paradigmaya dayanan "alan hâkimiyeti" stratejisi gereği buralarda başarı sağlamak amaçlanmıştır. Bu eğilimin bir sonucu olarak, 1987

6 Bilgi Üniversitesi'nin 11-12 Mart 2012 tarihlerinde düzenlediği "Türkiye'nin Kürt Meselesi" başlıklı konferansta, Zübeyit Gün tarafından sunulan "Zorunlu Kürt Göçü ve Ruh Sağlığı: Çocuk ve Ergenler" adlı bildiri metni.

yılında çıkarılan Olağanüstü Hal (OHAL) uygulaması kapsamında, kırsal yerleşim yerleri boşaltılmaya başlamıştır (Gün, 2010: 49).

Bu dönemde insandan arındırılan yerleşim yeri sayısının 3000'den fazla olduğu konusunda bir fikir birliği olsa da; uygulamadan etkilenen insan sayısı bakımından birbirinden oldukça farklı rakamlar ifade edilmektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Göç ve Yerinden Edilmiş Nüfus Araştırmaları (TGYONA)”na göre, Türkiye’de güvenlik nedeniyle göç edenlerin sayısının 953 bin 680 ile 1 milyon 201 bin 200 arasında olduğu tahmin edilmektedir (HÜNEE, 2006:58-62, TBMM, 1996:12-13). Bu araştırmaya göre, güvenlik nedeniyle gerçekleşen göçlerin % 87’si göç edenlerin kendi istekleri dışında gerçekleşmiş ve bu göçlerin % 55’i aile göçü niteliği taşımaktadır. Göç edenlerin % 42’si yerleşim yerini kısmen ya da topluca terk etmek suretiyle göç etmişlerdir (HÜNEE, 2006:107). Diğer taraftan, Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (Göç-Der) gibi bazı sivil toplum kuruluşları tarafından, zorunlu göçe maruz kalan nüfusun 1 milyon ile 3 milyon arasında olabileceği ifade edilmektedir (Kaya vd, 2009: 69). Ancak, üç milyon insanın göç ettirilmiş olduğunu ileri süren araştırmaları oldukça yüksek bulan Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ise, bu rakamın 1,5 milyon civarında olabileceğini ifade etmektedir (Aker vd., 2006: 8). Bütün bu araştırmalarda ortaya konulan temel gerçek, üç bin yerleşim yerinin boşaltıldığı ve en iyimser bir tahminle bir milyondan fazla nüfusun bu dönemde zorunlu göçe maruz kaldığıdır.

Normal koşullarda yaşanan göç olgusunun bile travmaya neden olduğu düşünüldüğünde, bu dönemde bölgede yaşanan ve sayıları 3000’i aşan yerleşim yerinin zorunlu olarak boşaltılması, yaşanan çatışmalar, insan ölümleri, kaçırılmalar, faili meçhul cinayetler ve insan hakları ihlallerinin çocukların dünyasında ağır travmalar oluşturduğu gerçekçi bir tahmin olacaktır. Çünkü, göç olgusu meydana getirdiği sorunlar nedeniyle bir tür travma oluşturmaktadır. İnsanın doğduğu, büyüdüğü, çocukluk yıllarını geçirdiği annesi, babası, çevresiyle yaşadığı, ilk kültürle karşılaştığı ve birçok hatıralarının olduğu yerden ayrılmak zorunda kalması, olumlu veya olumsuz sarsıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Zaman içerisindeki birikim normal bir kişilikte bile ruhsal gerilimlere neden olabilmektedir. Göç eden bireylerde bir tür iç huzursuzluk, matlaşma, durgunlaşma, rahat hareket edememe ve bir tür canlılık azalması görülmektedir. Bu göç ister iç göç, isterse dış göç olsun, oluşturduğu sonuç açısından farklılık arz etmemektedir. Göç süreciyle beraber, insanlar doğup büyüdüğü ve sosyalleştiği bölgeden mekânsal, zamansal, tarihsel, kültürel bir kopuş yaşamaktadırlar. Eski yaşanan toplumun ve yeni gelinen toplumsal yapının beklentileri farklılık göstermekte, beklenti farklılığı psişik durumu gerginleştirmeye yol açmaktadır. Böylece kökten kopma sendromu başlamakta ve yeni gelinen mekâna kök salmak kolay olmamaktadır. Aile bireylerinde başlayan kendini evinde hissetmeme duygusu, birinci kuşaktan ikinci kuşağa da geçmektedir. Bu durum “sarkaç psikolojisi” olarak nitelendirilmektedir. Çocuk, ebeveynlerinin yaşam öykülerini dinleyerek, ebeveynlerinin yaşadıklarını içselleştirmekte ve böylece kendi yaşamı ile ebeveynlerinin yaşadıkları arasındaki sınırı ortadan kaldırmaktadır (Teber, 2005:1–10). Bölge illerinde zorunlu göç ile gelen ailelerin çocuklarının tepkisel, öfkeli, kavgacı, gergin olma durumu, hüznün ve ufuksuzluk duygusu, olaylara ve söylenenlere karşı lakayt davranış sergilemeleri Teber’in “göçmenlik” veya “İsviçre hastalığı” olarak nitelendirdiği durumla örtüşmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri kentlerine veya Batıdaki diğer kentlere göç eden Kürt çocukların bir kısmının kentsel yaşam alanlarına ve kent insanlarına karşı olumsuz bir tutum ve duygu içinde olmaları göçle ilintili olarak değerlendirilebilir (Bilgin, 2008:207). Kaner’in de ifade ettiği gibi geçmiş yaşantılar çocuğun yaşamında önemli izler bırakmakta (bkz. Ekşi, Yaman, 2010:13) ve Cansever’in ifadesiyle de: “Gökyüzü gibi şu çocukluk, hiçbir yere gitmiyor.” (Cansever, 2008:255).

Bölgede terör ve çatışmaların yoğun bir şekilde sürdüğü dönemlerde binlerce çocuk aileleriyle birlikte sadece ülke içindeki kentlerin varoş alanlarına değil, aynı zamanda bugün Irak Federe Kürt yönetiminde bulunan kamplara da göç etmek zorunda kalmışlardır.

Çocukların aileleri ile birlikte çatışmalar nedeniyle evlerini terk etmeleri genellikle geçici bir durum olarak görülmektedir. Ancak, bu ayrılık veya terk etme yıllarca sürebilmekte, bazı

durumlarda çocuklar çocukluklarını kamplarda geçirmek zorunda kalabilmektedir (UNICEF, 2004:45). Bu durumu ifade eden en iyi örnek Türkiye sınırlarının dışına yapılan göç hareketidir. Türk Silahlı Kuvvetleri ile PKK arasında süren çatışmalardan dolayı can ve mal güvenliği olmayan, çoğunluğu çocuk ve kadınlardan oluşan 3 bin 600 Kürt kökenli Türk vatandaşı, Güneydoğu'dan kaçarak, sınıra yakın olması dolayısıyla, Kuzey Irak'ın Zaho, Haftanin, Sinaht ve Seraniş bölgelerine göç etmişlerdir. Göçün boyutu gün geçtikçe artmış, 6 ay gibi kısa bir zaman diliminde Kuzey Irak'a göç eden zorunlu göç mağdurlarının sayısı 7 bini aşmıştır (Baransu ve Güneş, 1998).

1994 yılında Şırnak ve Hakkâri illerinin Kuzey Irak sınırında bulunan onlarca köyün güvenlik gerekçesiyle boşaltılmasından sonra kaçak yollardan Kuzey Irak'a göç eden yaklaşık 12 bin Türk vatandaşı Kürt, Kuzey Irak'ta 4 yılda 8 kamp değiştirerek hayata tutunmaya çalışmışlardır. Binlerce kişi ilk olarak Kuzey Irak'ta dağlık alanlarda oluşturdukları, Bihere, Seraniş, Besive, Geliye Kıymete ile BM gözetiminde Duhok yakınlarında oluşturulan Etruş, Ninova, Nehdare, son olarak da Mahmur kampına yerleşmişlerdir (Çetiner, 2009). Mahmur Kampı, bugün yüzde 65'i kadın ve çocuklardan oluşan, 11 bin 352 nüfuslu bir kasabaya dönüşmüş durumdadır. Türkiye kampın PKK tarafından kullanıldığı gerekçesiyle bir an önce kapatılmasını istemektedir. Kamp kapatıldığı takdirde "mülteci" statüsündeki bu insanların nereye gideceği meselesi ortaya çıkacaktır.

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu"nda da belirtildiği gibi zorunlu göç mağduru olan aileler, başta ekip biçtikleri topraklar olmak üzere, oturdukları evlerini, hayvanlarını ve çoğu eşyalarını geride bırakmakta, bu nedenle de önemli oranda ekonomik kayıplar yaşamaktadır (TBMM, 1996:38). Çatışmalar yüzünden evlerini terk etmek zorunda kalan göç mağduru aileler ve çocukları için yeterli destek hizmeti sağlanamamakta, bu nedenle de göç mağdurları şu risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar:

- Yoksulluk,
- Ayırıcılık,
- Sağlık, eğitim ve barınma konularında yetersizlikler,
- Suç ve şiddet kültürünü edinmiş kişi ve gruplara katılma veya bunların hedefi haline gelip mağdur olma,
- Politik kısır döngülerin yaşandığı ortamlarda bulunma.

Zorunlu göç ile birlikte yaşam alanlarından koparılan ve üretim güçlerinden mahrum kalan göç mağdurları, yeni yerleştikleri yerlerde barınma ve işsizlik konularında ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Böylece göçün yoğunlaştığı kentlerde işsizlik oranları ciddi boyutlara ulaşmış ve göç mağdurları kentsel alanlarda yoksulluğun kronikleşmesinde önemli rol oynamışlardır (Kaygalak, 2009: 101).

Göçün kitlesel olması, kısa bir süre içerisinde gerçekleşmesi ve devletin gerekli önlemleri almaması nedeniyle göçlerin yoğunlaştığı kentlerde, göç edenlerin kenti özümseyememesi, kentlerde hızlı köyleşme ve gettolaşma, alt ve üst yapı yetersizlikleri (sağlık, eğitim, konut, yol, su, elektrik ve kanalizasyon) gibi önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Zorunlu, ekonomik ve ani göçler en çok çocuk ve kadınları etkilemektedir. Hatta bu konuda yapılan bazı araştırmalarda kadın ve çocukların yaşadıkları çok boyutlu mağduriyet, "mağduriyetin mağduriyeti" olarak adlandırılmaktadır. Zorunlu iç göç hareketine katılan kadın ve çocukların yerleştikleri yeni yerleşim yerlerinin son derece sağlıklı ve insani ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğu görülmüştür. Köyde tarımsal faaliyetlerle uğraşan kadınlar, kentte hiçbir işle uğraşmadıklarından daha çok yoksullaşmışlar; çocuklar ise, bu yoksullukla mücadele sürecinde, tehlikeli ve riskli alanlarda çalışmak zorunda kalmışlardır (Üstel vd, 2004:3-7).

Ekonomik nedenlerden dolayı ailenin geçimini sağlamak amacıyla anne ve çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadır. Kırsal alandan göç eden kadın ve çocuklar, sahip oldukları eğitim düzeyleri

ve nitelikleri itibariyle kentsel emek piyasasında ancak niteliksiz, düşük gelirli veya emek yoğun işlerde istihdam imkânı bulabilmektedir. Bu nedenle varoşlarda ve barakalarda yaşayan kent yoksulları, ekonomik güçlüklerle karşı koyabilmek veya hayatta kalabilmek için çocukları sokakta çalıştırma, enformel sektörde veya gündelikçi işlerde çalışma, aile üyelerini çalıştırma, hırsızlık, dilencilik ve fuhuş gibi bazı yaşam stratejileri geliştirebilmektedirler (Gün, 2010: 90-91).

Göçe maruz kalan kadınların ve çocukların toplumsal destek mekanizmaları birçok durumda parçalanmaktadır. Genelde söz konusu kişilerin saygın büyükleri ve rol modelleri mevcut değildir. Bosna-Hersek'te 1 Mart 1992 tarihinden 14 Aralık 1995 tarihine kadar süren iç savaş sırasında 100.000-110.000 kişi hayatını kaybetmiş, 2 milyon kadar insan da yerini yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Bosna İç Savaşı'nda yerinden edilmiş kadınlar ve çocuklar ölüm, terk (kaçma) veya yerel halk tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktan dolayı derin acılar yaşamışlardır. Binlerce Müslüman Bosnalı çocuk Sırplar tarafından boğazlanmış babalarının, dedelerinin, amcalarının ve kardeşlerinin hikâyesi ile büyümüşlerdir. Aile birliğinin bozulmasıyla birlikte başa çıkma mekanizmaları zayıflayan kadın ve çocuklar için güvenlik sorunları artmıştır. Kadın ve adolesan kızlar normal destek sistemleri olan kocalarından ve ailenin diğer erkek üyelerinden ayrıldıkları zaman kolaylıkla istismar edilebilmektedir. Ayrıca yerinden edilen kadın ve çocuklar toplumsal destek ağlarını kaybettiğinde, kolaylıkla suç ve şiddetin mağduru olabilmektedir. Özellikle kırsal kesimden kent merkezlerine zorunlu göç eden aileler sosyal destek ağlarını kaybetmekle birlikte dağılabilmektedirler (A. Benjamin& Fancy,1998:15-16).

Zorunlu göç, işkence gibi travmatik bir etkiye de sahip olabilmektedir. Travmanın şiddeti, zorunlu göç sırasında kişinin kendisine ya da sevdiği kişilerin maddi veya manevi değerlerine yönelik bir tehdit veya eylem olduğunda iyice artmaktadır. Zorunlu göç sırasında işkencenin yanı sıra, fiziksel ya da psikolojik birçok travmatik deneyim de yaşanabilmektedir. Eve ya da köye yapılan saldırılar, sevilen bir kişiyi kaybetmek, toplu dayak, hayvanlarının öldürülmesi, yiyecek ve giyecek maddelerinin ziyan edilmesi gibi deneyimler istenmeyen yaşanmışlıklar olarak sıralanabilmektedir. Travmalar arttıkça, tepkiler ve özellikle anksiyete bozuklukları daha da artmaktadır. Zorunlu göç yaşamış Kürt mağdurlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda, yaşam koşullarının değişmesinden en çok kadın ve çocukların etkilendiği görülmüştür. Ailelerde; çocuklar ve kadınlar çalışmak zorunda kalırken, kadınların çoğunun göç nedeniyle sosyal çevrelerini kaybetmekten, aile ve akraba çevresinden uzak kalmaktan yakındığı, yaşlı ve orta yaş kadınların yeni yerleşim yerine uyum konusunda zorlandıkları, psikolojik sorunlarının arttığı, daha gergin oldukları ve sıklıkla baş ağrılarının olduğu, sadece çalışan genç kızların kente uyum sağlamada daha başarılı olduğu görülmüştür (Tamer ve ark. 2002:100-102).

3.2.2. Çatışma Ortamındaki Çocuk Mağduriyetinin Siyasal Boyutu: İlegal Örgütler Tarafından Kullanılma

PKK'nın eylemlerine katılan örgüt üyelerinin yaş profiline ait elde net veriler olmamasına rağmen, 18 yaşın altında çok sayıda çocuğun PKK saflarında çatışmalara katıldığı, birçoğunun bu çatışmalarda yaralandığı veya öldürüldüğü bilinmektedir. Çocuk Askerler 2008 Küresel Raporu'na (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers) göre PKK'ya katılan kişilerin ne kadarının 18 yaşın altında olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak PKK'nın 1994'ten beri çocukları aktif olarak çatışmalarda kullandığı ve 1998'de, %10'u kız olmak üzere yaklaşık 3000 çocuğun Güneydoğu ve Irak'ta çatışmalara katıldığı tahmin edilmektedir. Hatta PKK bir dönem çocuklardan oluşan bir tabur bile oluşturmuştur. (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2008:342-343). PKK saflarına katılan çocukların bombacı, kurye ve canlı kalkan olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1997 yılında Hakkâri'nin Cudi Dağı kırsalındaki bir çatışmada 14 yaşında Suriye kökenli bir kız çocuk asker yakalanmış ve bu çocuk ifadesinde 13 yaşında örgüte katıldığını belirtmiştir. 1995 yılında Kuzey Irak'ta KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) ile PKK arasındaki çatışmalarda 100 kadar PKK mensubu ölmüş, KDP kaynakları ölenler arasında çok sayıda kız ve erkek çocuğun olduğunu bildirmiştir. Bugüne kadar PKK saflarına katılan en küçük çocuğun yedi (7) yaşında olduğu belirtilmektedir (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2001:228). PKK Türkiye'de olduğu

gibi yurt dışında da Kürt kökenli ailelerin çocuklarını kendi saflarına katmak için çeşitli faaliyetler yürütmektedir. İsveç, Batı Avrupa ülkeleri (Almanya, Fransa) ve Ermenistan'da çocukların örgüte katılımına dair aile şikâyetleri bulunmaktadır (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2001:177-411). “Kim Bu Dağdakiler?” adlı çalışmada PKK örgütünün çok sayıda çocuğu çatışmalarda kullandığı, çatışmalar sırasında çocukların ölme olasılığının yüksek olduğu ve bu çocukların kısa bir süre (ortalama 6,9 yıl) içinde hayatlarını kaybettiği belirtilmektedir. 2001 - 26 Eylül 2011 tarihleri arasında çeşitli nedenlerle hayatını kaybeden PKK örgütüne mensup 1362 kişinin profillerini ortaya koyan bu araştırmaya göre; örgüt mensuplarının %40'ından fazlasının 18 yaşından küçük olduğu, katılım yaşı itibarıyla %9,25'inin 15 yaşın altında ve %33,41'inin de 16-18 yaşlarında örgüte katıldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu araştırmaya göre en genç katılım 9 yaşında, en genç ölüm ise 14 yaşında gerçekleşmiştir. 18 yaşından küçük çocukların silahlı çatışmalarda doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmakta, dağda kötü koşullar altında hayatlarını sürdürmeleri sonucunda eğitim ve sağlık gibi temel insan hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmakta hatta kısa bir zaman zarfında hayatlarını kaybetmekte, yaralanmakta ve sakat kalmaktadırlar (TBMM, 2013:48-49-154-155 ve Özcan ve Gürkaynak, 2012). Literatürde “çocuk askerler” olarak ifade edilen bu durum daha çok Afrika ve Uzakdoğu ülkelerinde görülmekte ve uluslararası hukuk, insan hakları hukuku ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir.

2012 yılında UNICEF tarafından yayınlanan bir çalışmanın, “Çatışma Ortamındaki Çocuklar ve Gençler” bölümünde, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde siyasal gerilimlerin ve şiddetin ortasında yaşayan çocuk ve gençlerin, maddi yoksunluklara ek olarak, psikolojik stres, ölüm ve yaralanma gibi ciddi risklerle karşı karşıya oldukları, hatta burada yaşayan çocukların erken yaşlarda yargıyla tanışması ve PKK tarafından silâh altına alınması nedeniyle küçük yaşlarda ölüm riskine maruz kalmaktadırlar (UNICEF, 2012:7).

PKK, çocuk askerlerin çatışmalarda kullanılmamasıyla ilgili BM'nin çalışmalarını desteklediğini ve sivil toplum kuruluşlarıyla (Cenevre Çağrısı) bazı anlaşmalar imzaladığını ifade etmekle birlikte, günümüzde 18 yaş altı çok sayıda çocuğun PKK saflarında bulunduğu PKK'nın lider kadroları tarafından dile getirilmektedir. Örgütün lider kadrosu 18 yaşın altındaki çocukları geri göndermediklerini ve bunlara cephelerde, ideolojik, siyasi, kültürel eğitimler verdiklerini kabul etmektedir (<http://www.demokrathaber.net>). PKK bölge illerinde yaptığı faaliyetlerle çok sayıda çocuğu önce politize etmekte ve daha sonra dağ kadrosuna katmaya çalışmaktadır.

Çocuk asker kapsamına giren çocukların, PKK tarafından hem çatışmalarda hem de propaganda amaçlı olarak kullanılması oldukça yaygın bir uygulamadır. Çocukların gösterilerde kullanılması sonucunda çok sayıda çocuğun yaralandığı, öldüğü ve gözaltına alındığı bilinmektedir. 2006 yılında 5532 numaralı “Terörle Mücadele Kanunu”nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra, örgütle bağlantılı gösterilere katılan 15-18 yaş grubu çocukların, Özel Yetkilendirilmiş Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yetişkinler gibi yargılanacağı hükmü ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun bu yöndeki içtihadı sonucu çok sayıda çocuk, örgüt üyeliğiyle yargılanmış ve hüküm giymiştir (Polat ve Güldoğan, 2010:111-112). 2002'den 2011 sonuna kadar ilk iki yıl Devlet Güvenlik Mahkemelerinde, diğer yıllarda ise Özel Yetkili Mahkemelerde 18 yaşın altındaki 9 bin 931 çocuk, siyasi davalarda (terör suçlarından) yargılanmış ve bunların 3807'si mahkûm olmuştur (<http://www.bianet.org>, 18.09.2013). Söz konusu çocukların Özel Yetkilendirilmiş Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanmaları, ağır cezalar almaları, yetişkin kişilerle aynı cezaevlerinde kalmaları, ulusal ve uluslararası birçok kurum (Human Right Match, UNICEF, İHD, MAZLUMDER) tarafından çocukların psikolojik yönden gördüğü zararlar nedeniyle kınanmış ve konuyla ilgili çeşitli raporlar⁷ hazırlanmıştır. Ulusal ve uluslararası kamuoyunun baskıları etkisini göstermiş ve 2010 yılında 6008 Sayılı “Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kabul edilmiş ve 18 yaşından küçük

7 Gösterilere Katılmaları Sebebi ile Terör Suçlusu Sayılan Çocuklar Hakkında Saha Ziyareti Raporu (UNICEF Türkiye Temsilciliği ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Mart 2009).

çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanması yönünde düzenleme yapılmıştır. Meclis tarafından yapılan bu değişikliklerle çocukların terör örgütleri tarafından istismar edilmelerinin engellenmesi ve bu çocukların topluma kazandırılması amaçlanmıştır.

UNICEF'in 2012 tarihli çalışmasının "Türkiye'de Siyasal Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar ve Gençler" bölümünde, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terörizmden, askerin ve polisin operasyonlarından, toplumsal olaylardan ve baskı ortamından en fazla çocukların etkilendiği, çocukların bazı özel riskler ve dezavantajlarla karşı karşıya kaldıkları ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra bölgedeki çocuklar kentsel ve kırsal alanlarda çeşitli fiziksel, ruhsal ve sosyal risklere de maruz kalmaktadırlar. Bu riskler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bombalar, iki ateş arasında kalma, mayınlar ve patlamamış mühimmatın yol açtığı kazalar ve ölümler,
- Çatışmalar ve gösteriler sırasında şiddete tanıklık etme,
- Güvenlik kaygılarıyla sınırlanmış bir yaşam tarzına sahip olma,
- Sevdiklerini kaybetme veya onlardan çeşitli nedenlerle ayrı kalma,
- Okul boykotları,
- PKK'nın gerçekleştirdiği bazı eylemlerde zaman zaman okulları hedef alması,
- Çocukların kendilerini öfkeli siyasal tartışmaların, nefretin, siyasi nitelikli cenazelerin ve benzer rahatsız edici olaylar ve söylemlerin ortasında bulması,
- Çocukların gösterilerde/protestolarda sıkça yer alması,
- Mahkeme öncesi uzun tutukluk sürelerine ve ağır ceza istemlerine maruz kalma,
- Hem bölgede yaşayan insanların hem de görev yapan güvenlik teşkilatı mensuplarının çocuklarının psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler oluşturması (UNICEF, 2012:113-114).

Silahlı çatışmalar sona erdikten sonra çatışma alanlarında kalan mühimmatlar çocuklar ve aileleri için tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Çatışmanın sürdüğü veya çatışmanın sona erdiği alanlarda terk edilmiş patlayıcılar ve silahlar, mayın ve bombalar dünyada her yıl binlerce çocuğun ölümüne veya sakat kalmasına neden olabilmektedir. Böylece çatışmalar son bulduğunda bile geride kalan mühimmatlar nedeniyle çocukların ve ailelerinin yoksunlukları devam edebilmektedir. Çünkü insanlar çatışmalar nedeniyle terk ettikleri yerlerdeki yaşam ve çalışma alanlarında döşenmiş veya terk edilmiş olan mühimmatlar yüzünden risk altında bulunmaktadır. Çocukların yabancı nesnelere daha fazla ilgi duyması, kelebek türü mayınlar ve renkli bomba tasarımlarının ilgi çekici olması çocuklar için riski daha da arttırmaktadır (UNICEF, 2004:45-46). Türkiye'de mayın kayıplarının toplam sayısı tam olarak bilinmemektedir, ancak 1984 yılından bu yana sadece mayından kaynaklanan kayıp sayısı en az 6.360'tır. Nisan 2009'daki medya raporuna göre, İçişleri Bakanlığı 1984'ten bu yana 6.360 mayın kaybını kayıt altına almıştır; mayın vakalarında 1.269 kişi ölmüş (625 güvenlik personeli ve 644 sivil) ve 5.091 kişi de yaralanmıştır. Türkiye 2010 yılı sonu itibarıyla, 834 kişinin öldüğü 3.249 kişinin yaralandığı toplam 4.083 mayın kaybını bildirmiştir. Mayısız Bir Türkiye Girişimi (MBTG) tarafından toplanan medya raporlarının Monitör tarafından yapılan analizinde, 2010 yılı içinde Türkiye'de mayınlar ve aktive edilen patlayıcı maddeler (IED'ler) ve savaştan kalan patlayıcı maddeler (ERW) nedeniyle en az 94 yeni kayıp tespit edilmiştir. Bu toplam rakamın 26'sı çocuk olmak üzere 41'i sivil ve geri kalanının en az ikisi köy korucusudur. Bu sivil kayıpların üçü kadın, ikisi ise kız çocuğudur. Çocuk kayıplarının çoğu (19'u ya da %73'ü), çocukların genellikle patlayıcı maddelerle oynarken meydana gelen ERW vakalarıdır. Bu tür ERW vakalarının birçoğu; jandarma karakolu, askeri atık yerleri de dâhil olmak üzere askeri üsler ve askeri atış alanlarının yakınlarında meydana gelmiştir. Çocuk kayıplarının dördü (4) İran ve Irak sınırından geçme veya hayvanlarını otlatırken meydana gelmiştir. Diğer tüm kayıplar, özel güvenlik operasyonlarının olduğu yerlerde meydana gelmiştir (Monitör 2010 Türkiye Raporu).

1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki çocuklar ve gençler düşük yoğunluklu savaşın, terörün ve şiddetin, zorunlu göçün, zorla veya gönüllü dağa götürülüşün en masum kurbanlarıydı. Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu bölgede de savaştan, terörden ve

çatışma ortamından en çok etkilenenler yine çocuklar olmuştur. Çocuklar için kaybedilen ebeveyn, kardeş, akraba ve yaşam alanı, bir ömür devam eden ve tazelenen bir mağduriyet psikolojisiyle yaşama anlamına gelmektedir. Eğer çocuk bu mağduriyet psikolojisini çocukluğunun bir gereği olarak unutmussa, yetişkinler tarafından çocuğa önceki yaşananlar, mağduriyetler, acılar, kayıplar veya kaybedilenler hatırlatılmakta ve böylece çocuk ebeveynin de yaşadığı mağduriyetleri yüklenmek mecburiyetinde kalmaktadır.

Bölgede yaşanan çatışma ortamının oluşturduğu mağduriyet muhakkak ki beraberinde çeşitli travmalar meydana getirmekte, bu mağduriyet ve mahrumiyetler çocukların ruh dünyasında örselenmelere yol açmaktadır.

Mağdurluk kavramı haksızlığa uğrama, mazlum ve kurban olma olarak tanımlanmaktadır. Mağdurluk dışarıdan gelen tehdit, zarar ve travma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani mağduriyetin oluşması için bir travmanın yaşanması gerekmektedir. Yaşanılan travma sonucu mağduriyet psikolojisine sahip olan bireyler aşırı talepkar duygu ve düşüncelere sahip olabilmektedir. Çevik'e göre travma sonucu mağdur olan bireyin tüm taleplerini yerine getirseniz bile oluşan mağduriyetin etkisi ortadan kalkmayabilecektir. Yani travma sonucu oluşan mağduriyeti geri dönüp düzeltmek mümkün değildir. Çünkü geçmişte yaşanan travma insanın ruhunda yaşamaya devam etmektedir (Çevik, 2013:67-68).

Çocukların şiddetle iç içe olan bir yaşama sahip olmaları, onların şiddeti kanıksamaları ve şiddeti bir yaşam biçimi haline getirmelerine neden olmaktadır. Savaş ve çatışma alanlarında yaşayan çocuklarda olumsuz psikolojik problemler daha fazla görülmektedir. Savaş ve çatışmaların çocuğun psikolojisine olan etkisi, çocuğun yaşına, cinsiyetine, kişilik özelliklerine, önceki deneyimlerine ve kültürüne bağlı olarak değişebilmektedir. Savaş ve çatışmalarda çocuklar; fiziksel ve duygusal şiddete uğrama, aile üyelerini, evlerini, yaşam alanlarını ve diğer toplumsal desteklerini yitirme, sürekli korku içinde yaşama, sakat kalma, toplumdan dışlanma, mülteci olma ve mülteci kamplarında istismara açık hale gelme gibi olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Aynı zamanda bu çocuklarda, travma sonrası stres bozukluğu yaygın bir şekilde görülmekte ve bu rahatsızlık durumunun tekrarlayıcı bulgularına sıklıkla rastlanmaktadır. Bununla beraber söz konusu yaşanmışlıklardan etkilenen çocuklarda anksiyete ve depresyon da yaygın olarak görülmektedir (Southall ve Abbasi, 1998:1549-1550, Plunkett ve Southall, 1998:72-77).

Savaş ve çatışmalar sonucu ortaya çıkan ahlaki çöküntüden çocukların tutum ve değerleri de olumsuz bir biçimde etkilenmektedir. Yakınları bombardımandan etkilenen çocuklarda saldırgan davranışlar ve milliyetçi tutumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise, çocukların yakın çevreleri tarafından takdir edilmelerine ve üstün bir gözle bakılmalarına neden olmaktadır (Plunkett ve Southall, 1998:74). Böylece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve Türkiye'nin diğer illerinde gelişen dışlayıcı, saldırgan, milliyetçi ve tepkisel tutumlar, yıllardır devam eden terör ve şiddet olayları nedeniyle oluşan maddi ve manevi kayıpların bir sonucudur.

4. SONUÇ

Savaş, çatışma, terör ve şiddet olayları toplumsal barışı ve toplumsal bütünleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bireylerin nasıl gelecekleri varsa toplumların da ortak gelecekleri bulunmaktadır. Savaş, çatışma, terör ve şiddet sonucu toplumdaki bireylerin ve grupların karşı karşıya gelmesi ile toplumsal bütünleşme bozularak sosyal risklerin ortaya çıkma ihtimali artmaktadır. Toplumsal bütünleşme, ahenk ve uyum bozulduğunda da mağduriyet, dışlanma, ötekileştirme, karıştırduygu, toplumsal yarılma, ayrımcılık, nefret, yoksulluk, sağlık ve eğitim hizmetlerine yeterince ulaşamama, kültürel hayata yeterince katılamama, farklı etnik ve kültürel niteliklere sahip bireylere karşı hoşgörüsüzlük gibi olumsuzluklar toplumsal yaşamda daha yoğun bir şekilde görülebilmektedir. Böylece, toplumu oluşturan birey, grup ve topluluklar arasındaki sosyal bağlar zayıflamaktadır.

Terör ve şiddet eylemleri sadece mağdur açısından acı ve travmalara neden olmamakta, aynı zamanda bu acı ve travma, mağdurun ailesinde, akrabalarında, yakın çevresinde ve nihayetinde

genişleyerek tüm toplumda derin izler bırakmaktadır. 1990'lı yıllarda bölgede yaşanan insan hak ve hürriyetleri ihlalleri, Kürt halkına yönelik inkâr politikaları, terör ve şiddet ortamı, dışlanma, ötekileştirme, ayrımcı düşünce çok sayıda çocukta değersizleştirme ve aşağılanma duygusu meydana getirip, çocukların illegal yollara başvurmalarına neden olmuştur. Bölgede yıllardır devam eden çatışmalar, çocukların daha çok günlük yaşama yansıyan şiddet pratikleri sarmalında sosyalleşmelerine neden olmuştur. Çocukların yoğun şiddet eylemlerinin yaşandığı ve aşırı politize olmuş bir ortamda sosyalleşmeleri, çocukları şiddete ve illegal yollara meyilli hale getirmektedir.

“Kürt Sorunu”nun neredeyse bir asırdır çözüme kavuşturulamaması ve yaklaşık olarak 30 yıldır bölgede yaşanan çatışma, terör ve şiddet ortamı çocuklar açısından şu mağduriyet ve mahrumiyetleri beraberinde getirmiştir:

- Çocukların, aile ve yakın çevresinde yaşanan ölüm, yaralanma, sakat kalma vakaları,
- Çocukların silahlı kişi veya gruplarla etkileşim halinde veya beraber olmaları,
- Ailelerin yaşadığı kırsal alanlarda yiyecek kısıtlamalarına maruz kalmaları,
- Ailelerin baskı, şiddet ve tehdit yoluyla zorunlu göçe tabi tutulmaları,
- Zorunlu göç eden ailelerin, hayatlarını idame ettirdikleri mal ve mülklerini geride bırakmaları,
- Çocukların ve ailelerinin göç ettikleri yeni yerleşim yerlerinde, bölgedeki çatışmalarda şehit olanların ölümlerinden sorumlu tutulmaları,
- Çocukların ve ailelerinin etnik, dilsel ve mezhebi kimlikleri nedeniyle yeni yerleşim alanlarında ötekileştirme ve dışlanmaya maruz kalmaları,
- Göç eden ebeveynlerin vasıflı işgücüne sahip olmamaları nedeniyle çocukların küçük yaşlarda riskli alanlarda çalışmak zorunda kalmaları,
- Çocukların çeşitli illegal örgütler ve gruplar tarafından şiddet ve politik eylemlerde kullanılmaları,

Yıllarca terör ve şiddet ortamında yaşayan ve çatışmaların tüm olumsuzluklarından etkilenen ailelerin ve çocukların tespit edilerek rehabilitasyona tabi tutulmaları gerekir. Çatışma ortamının meydana getirdiği travmatik yaşanmışlıklar ve acılar ancak iyileştirici çalışmalarla giderilebilir. Savaş ve çatışmaların son bulduğu ülkelerde mağdur çocuklara yönelik geliştirilmiş modeller üzerinde çalışılmalı ve uygun olanlar tespit edilerek uygulamaya konmalıdır. Çatışmaların sürdüğü veya sona erdiği durumlarda, çocuklar için önleyici ve ödünleyici çalışmalar yapılmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmaması ve silahlı çatışmaların çocukların yaşamında ağır travmalara neden olduğu konularında duyarlılık artırıcı çalışmalara öncelik vermeli ve çocukların toplumla yeniden bütünleştirilmesine yönelik projeler üretmelidirler. Bu çocukların yaşadıkları travmalardan dolayı ciddi sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunları olduğu için öncelikle psikolojik ve fiziksel rehabilitasyona ihtiyaçları olacaktır. Toplumun ve ailelerin çocukların geri dönüşlerini kolay kabullenebilmesi ve çocukların topluma uyum sağlayabilmesi için çocuklara rehabilite hizmetleri vermek gereklidir. Bu çocukların örgün eğitime katılımı sağlanmalı, yaşlarına ve yeteneklerine uygun normal veya mesleki eğitim imkânları sunulurken, toplumda daha kolay yer edinmeleri sağlanmalıdır.

Son yıllarda dünyanın bazı yerlerinde çatışmalar sonrası oluşturulan “hakikatleri araştırma ve uzlaştırma komisyonlar”ı sayesinde çatışmalarda yer alan çocukların yaşadıkları travmaların tedavisiyle ilgili çeşitli psiko-sosyal uygulamalara tabi tutulmaları yoluna gidilmiştir. Bu tedavi uygulamalarının yanı sıra UNICEF’in olağanüstü entegre çalışmalarından da yararlanarak, bölgedeki mağdur çocuk grupları rehabilite edilerek topluma kazandırılabilir.^{8 9}

⁸ Sierra Leone 1990'lardan 2002'ye kadar yıkıcı bir iç savaş yaşamıştır. İç savaş sırasında çocuklar isyancılar tarafından zorla asker yapılmış, asker olmayı kabul etmeyen binlerce çocuk ve gencin elleri, ayakları kesilmiştir. Ülkede binlerce elsiz ve ayaksız sakat insan vardır. Sierra Leone'de çatışma ve şiddet ortamında kalmış bu çocuklara yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, çocuklara söz hakkı tanınarak, çatışma veya savaşın dehşetli dönemlerinde yaşadıkları veya tanık oldukları olayları dile getirerek rahatlamaları amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, asiler tarafından kaçırılanlar, komutanlarla seks ilişkisine zorlanan kızlar ve uzuvlarını yitirenlerle özel ve kapalı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde çocuklarla aynı cinsiyete sahip olan görevliler teke tek mülakat yapmışlardır. Çocuklar kendilerini ifade

Bundan sonra yapılması gereken, yıllardır devam eden çatışma ve şiddet ortamının mağduru olan çocukları savunmak, onlar adına barışı inşa etmek, meydana gelmiş olumsuz etkileri silmek, önleyici ve ödünleyici programlar geliştirmek, çocukların ideolojik nedenlerle çatışmalarda kullanılmasının bir insanlık suçu olduğunu ifade etmektir. Böylece uzun yıllar çatışma, terör ve şiddet ortamında yaşamış ve çeşitli mağduriyetler yaşamış şanssız kuşakların, bundan sonra savaşın değil, barışın ebeveynleri olması sağlanmış olur. Çözüm sürecinin başlamasından önce Türkiye’de herkes için önemli olan, ülkenin huzur ve refaha kavuşturulması, insan ölümlerinin ve mağduriyetlerinin önlenmesiydi. Bu aşamadan sonra ise, barışı inşa sürecini başlatmak ve barışın sürekliliğini sağlamak daha fazla önem kazanmaktadır. Normalleşme sürecinde herkesin yaptığı yanlışları itiraf etmesiyle bir bağışlanma süreci başlamış olacak, böylece toplumun tüm kesimlerinde yaşanan yüzleşme ile yaraların sarılması ve toplumsal uzlaşma gerçekleşmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Aker, Tamer. ve ark. (2002) “Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları”, Anadolu Psikiyatri Dergisi 2002; 3:ss. 97-103.

Aker, A. Tamer vd. (2005) “Türkiye’de Yerinden Edime Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri”, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, İstanbul.

Baransu, Mehmet. ve Soner, Güneş. (1998) “BM Kampları PKK Denetiminde” <http://www.aksion.com.tr/aksion/haber-3997-34-bm-kamplari-pkk-denetiminde.html>), (Erişim Tarihi:15.09.2013).

Bauman, Zygmunt. (2010) “Sosyolojik Düşünmek”, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Benjamin, Judy A., Fancy, Khadija. (1998) “The Gender Dimensions of Internal Displacement: Concept Paper and Annotated Bibliography, Submitted to: Office of Emergency Programmes, UNICEF/IDP Gender Issues Paper, Women’s Commission for Refugee Women and Children November 1998”, http://www.forcedmigration.org/sphere/pdf/watsan/WCRWC/unicef_idpgender_1998.pdf), (Erişim tarihi: 01.11.2013)

Bianet.org (2013) “9 Yılda 10 bin Çocuk, DGM ve ÖYM’lerde Yargılandı”, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/140604-9-yilda-10-bin-cocuk-dgm-ve-oym-lerde-yargilandi>), (Erişim Tarih: 18.09.2013)

Bilgin, Rıfat. (2008) “Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Cansever, Edip. (2008) “Bezik Oynayan Kadınlardan Sonrası Kalır II”, YKY, İstanbul.

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Child Soldiers Global Report 2008, 9 Marshalsea Road (4th floor) London SE1 1EP United Kingdom.

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Child Soldiers Global Report 2001, PO Box 22696, London N4 3ZJ United Kingdom.

ederken sözlü, yazılı, çizim, işaret ve hareket dâhil çeşitli yöntemlerden yararlanmışlardır. Söz konusu çalışma boyunca sosyal hizmet uzmanları çocukların yanında hazır bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanları, hem çocukların güç anlarında destek olarak hem de çocuklara başlarından geçenleri anlatmaları hususunda telkinlerde bulunarak, onların iyileşme süreçlerini hızlandırmıştır. Çalışmalar sonucunda çocukların başlarından geçenleri daha olgun bir biçimde kabullendikleri sonucuna varılmıştır. Çocuklar arasında deneyimlerini ve travmatik yaşamışlıklarını anlatmaları sonucu rahatlayanların ve katkılarından dolayı gurur duyanların olduğu görülmüştür (UNICEF, 2004:51).

⁹ UNICEF, savaşın ve çatışmaların sona ermesinden sonra savaş mağduru çocuklara yönelik olarak beş temel strateji belirlemiştir. Bunlar:

- Kimsesiz kalan çocuklara sahip çıkılması,
- Askere alınan çocukların sivilleştirilmeleri,
- Savaşın zihinlerde oluşturduğu etkilerin silinmesi,
- Okul yaşamının yeniden başlatılması,
- Barış için eğitim seferberliğinin başlatılmasıdır. (UNICEF-1996’dan aktaran, Çağlayan: 2003).

Çağlar, Şule. (2013) “Türkiye’de En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması: 2014 Hedefine Doğru Yol Haritası” (<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/cocukisciligi/pdf/yolharitasi.pdf>), (Erişim Tarihi: 30.09.2013).

Çağlayan, Çiğdem. (2003). “Çocuk ve Savaş”, Savaş ve Çocuklar, İçinde: Şükrü Hatun, Erdem Gönüllü, Çiğdem Çağlayan, TTB Yayınları, ISBN (Yayın) No.: (2003), (http://www.ttb.org.tr/yeni_yayin/savas_cocuklar/3.htm), (Erişim Tarihi: 06.11.2013).

Çetin, Çetiner. (2009) “NTV Mahmur Kampı’nda” (<http://www.ntvmsnbc.com/id/24988030/>), (Erişim Tarihi:08.10.2013)

Çevik, Abdülkadir. (2013) “Geniş Mağduriyet Psikolojisi ve Toplumsal Yansımaları”, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2/Aralık-Ocak-Şubat, 2012-2013, ss.65-83.

Demokratheraber.net (2013) “Karayılan: PKK BM ile protokol imzaladı”, (<http://www.demokratheraber.net/guncel/karayilan-pkk-bm-ile-protokol-imzaladi-6938.html>), (Erişim tarihi: 23.09.2013)

Ekşi, Halil. Yaman, Erkan. (2010) “Çocuk ve Ergende Şiddet: Karma Metodolojiye Dayalı Bir Alan Çalışması”, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Ennew, Judith. (2003) “Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlanma İçin Bir Rehber: Gelişim El Kitabı 4”, Çeviren Çiçek Öztekin, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayınları.

Garbarino, J. (1993) “Psychological Child Maltreatment, A Development View”, Primary Care, Vol. 20, No:2, June, 1993,ss.307-315.

Gökler, Bahar.(2001) “Terör Karşısında Çocuklar”, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2001: 8(2), ss 67-68)

Graça, Machel. (2001) “The Impact of War on Children: A Review of Progress Since the 1996 United Nations Report on the Impact of Armed Conflict on Children”, C. Hurst & Co. Publishers, London.

Gün, Zübeyit. (2012) “Zorunlu Kürt Göçü ve Ruh Sağlığı: Çocuk ve Ergenler”, Bilgi Üniversitesi’nin 11-12 Mart 2012 tarihinde düzenlediği “Türkiye’nin Kürt Meselesi” başlıklı konferansta sunulan bildiri.

Gün, Servet. (2010) “Yoksulluktan Sefalet Bir Göç Hikâyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Ekonomi Politikası”, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara.

HÜNEE, (2006) “Türkiye Göç Ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA)”, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Hür, Ayşe. (2008) “Osmanlı’dan Bugüne Kürtler ve Devlet: Kürt Milliyetçiliğinin ‘Geç’ Doğumu”, Taraf Gazetesi, İstanbul - 19.10.2008 - 25.10.2008.

Kaygalak, Sevilay. (2009) “Kentın Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme”, Dipnot Yayınları, Ankara.

Monitör 2010 Türkiye Raporu, http://www.mayinsizbirturkiye.org/alt_belge.asp?alt_belge=51#_ftn2, (Erişim tarihi:07.07.2013).

Oğuz Polat ve Evin Göldoğan. (2010) “Çocuk Askerler: Psikolojik, Sosyal ve Fiziksel Sorunlar”, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 1 (1), 2010, ss.105-124.

Özcan, Nihat Ali ve Gürkaynak, H. Erdem. (2012) “Kim Bu Dağdakiler?”, TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı), Ankara. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1335350447-.Kim_Bu_Dagdakiler.pdf (Erişim Tarihi:10.10.2013).

Plunkett, M. C B.and D. P. Southall. (1998) “War and Children”. Archives of Disease in Childhood, no. 78, (1998): 72-77.

Radda, Barnen. (1996) “Children of War”, No. 2, Stockholm.

Southall D. Abbasi K. (1998) “Protecting children from armed conflict”, BMJ;316:1549-1550.

Sunal, Onur. (2009) “Çatışmalar ve Çocuklarımız”, Çalışma Ortamı, Sayı: 106 Eylül - Ekim 2009, s:4-5

TBMM, (1996): “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan

Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu.

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf> (Erişim Tarihi: 08.10.2013).

Teber, Serol. (2005) “Göçmenliğin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri ya da İsviçre Hastalığı”, <http://www.sncweb.ch/turkisch/dosya/serol-teber.htm>, (Erişim tarihi: 20.05.06).

Topçu, Sedat. (2009) “Silinmeyen İzler: Çocuk, Genç ve Engellilerin İstismar ve İhmali”, Phonenix Yayınevi, Ankara.

Turanlı, Kıvılcım. (2005) “Savaş: Çocuk Oyunu”, Birikim Dergisi, Nisan 2005, ss. 55-63.

Uluslararası Göç Örgütü, (2009) Uluslararası Göç Hukuku: Göç Terimleri Sözlüğü, çeviren: Bülent Çiçekli, Cenevre, İsviçre.

UNICEF, (2004) “Dünya Çocuklarının Durumu 2005, Çocukluk Tehdit Altında”, UNICEF Yayınları, Ankara

UNICEF, (2006) “Dünya Çocuklarının Durumu 2006, Dışlanan ve Görülmeyen”, UNICEF Yayınları, Ankara

UNICEF, (2012) “Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 2012”, <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/s/i/sitan-tur-final-2012.pdf>, (Erişim tarihi: 29.08.2013).

Üstel, Füsun. Ece. Özlem. (2004) “Zorunlu İç Göç Sonrası Köye Dönüş Ön Rapor”, www.tesev.org.tr (Erişim Tarihi: 25.10.2005).

